

УДК 336.74:338.436

ВИЗНАЧЕННЯ НАПРЯМІВ ТА ЕТАПІВ РОЗПОДІЛУ ЦІН В ГАЛУЗЯХ АПК**Кравченко О.В.,
Ткачук І.Й.**

Черкаський державний технологічний університет

Досліджено сучасний стан ціноутворення в агропромисловому комплексі України. Розглянуто основні чинники, що впливають на ціноутворення галузі. Визначено напрями та етапи розподілу цін в галузях агропромислового комплексу.

Ключові слова: витрати, собівартість, ціна, ціноутворення, структура ціни, державне регулювання ціноутворення, цінова політика.

The modern state of agricultural sector pricing in Ukraine is investigated. The main factors, that influence the branch, are considered. The direction and stages of price distribution in agricultural sector branches are determined.

Key words: charge, cost price, price, pricing, price pattern, pricing government control, pricing policy.

Постановка проблеми. На сучасному етапі економічного розвитку в Україні однією з найважливіших умов виходу із кризи та ефективного функціонування аграрних підприємств є вирішення проблеми ціноутворення сільськогосподарської продукції. Адже ринковий механізм цін активно впливає на формування відповідних народногосподарських і галузевих пропорцій, визначає суспільну необхідність затраченої на виробництво продукції праці та є одним із головних важелів їх скорочення на основі раціональної організації виробництва та впровадження науково-технічного прогресу [9, с. 109].

Як важлива складова економічних відносин, що відображає інтереси всіх учасників процесу (товаровиробників, споживачів, окремих підприємств і держави) ціна є головним засобом впливу на ринкову поведінку. Ціна має істотний вплив на ефективність діяльності підприємства, оскільки від неї залежить і відшкодування витрат виробництва, і прибуток підприємства. За допомогою ціноутворення здійснюється регулювання розподілу ресурсів у галузях економіки, забезпечується перерозподіл вартостей між учасниками товарообмінних процесів та визначається рівень економічного та фінансового благополуччя останніх. Формування цін відбувається під впливом активної взаємодії складових ринкового середовища, цінової стратегії підприємства та цінової політики держави.

Аналіз останніх досліджень. Теоретико-методичні основи ціноутворення в аграрній сфері закладені відомими вітчизняними економістами-аграрниками В.Г. Андрійчуком, П.Т. Саблуком, О.М. Шпичаком, Б.Й. Пасхавером та ін. Проте у механізмі функціонування аграрного ринку в процесі формування цін на сьогодні ще існує багато питань, які потребують подальшого вивчення з метою удосконалення системи ціноутворення і покращення становища як вітчизняного сільгоспвиробника, так і економіки держави в цілому.

Мета статті – дослідження напрямів та етапів розподілу цін в галузях АПК.

Виклад основного матеріалу. Ціноутворення в сільському господарстві має велике значення у загальній системі ціноутворення. Адже ціни підприємств АПК на сільськогосподарську продукцію становлять більшу частку у роздрібній ціні товарів, що виробляються із сільськогосподарської сировини. Визначальну роль у формуванні цін АПК відіграють ціни на паливно-енергетичні ресурси, продукцію машинобудівних підприємств, що виробляють сільськогосподарську техніку, добриво і засоби захисту рослин та послуги, що надаються сільськогосподарським підприємствам. Зміна рівня будь-якої з них впливає на величину, динаміку та структуру цін як в аграрному секторі, так і в усій економіці, оскільки господарська діяльність усіх підприємств, сфер виробництв, галузей економіки є взаємопов'язаною та взаємозалежною. Отже, ціновий механізм повинен функціонувати таким чином, щоб не допустити значного дисбалансу в ціноутворенні між сільським господарством та іншими галузями, забезпечуючи вирівнювання цінових умов аграрного розвитку [10, с. 78].

Особливість ціноутворення в агропромисловому комплексі полягає в тому, що процес виробництва тут залежить від природних умов, родючості землі, місцезнаходження угідь, рівня механізації праці, особливостей вирощування культур, зберігання і транспортування продукції. Специфіка сільського господарства відбивається і на розвитку цінових відносин у часі. Окремі види продукції рослинництва характеризуються відповідним попитом і пропозицією у відповідні періоди часу. Вплив цих факторів відображається на витратах підприємств агропромислового комплексу та враховується у розрахунку собівартості сільськогосподарської продукції.

Розподіл цін у галузях агропромислового комплексу охоплює всі стадії процесу відтворення (рис. 1).

Рис. 1. Структура розподілу цін в галузях АПК

На сьогодні основну частину витрат, пов'язаних з виробництвом сільськогосподарської продукції, становлять матеріальні витрати (табл. 1). Підвищення цін на матеріально-технічні ресурси та послуги, що використовуються аграрними підприємствами, є одним із головних чинників зростання собівартості сільськогосподарської продукції. Тут слід звернути увагу на те, що більшість засобів виробництва для аграріїв (сільськогосподарська техніка, добрива та отрутохімікати, комбікорми, паливно-мастильні матеріали тощо) виробляються підприємствами, які, по суті, є монополістами в Україні і, зловживаючи своїм становищем, встановлюють ціни, орієнтовані на надприбутки. Для підтримки сільгоспвиробників у цьому випадку необхідне державне регулювання, спрямоване на встановлення граничних цін на енергоносії та основні види матеріально-технічних ресурсів для АПК, зменшення податку на додану вартість для машин, обладнання, основних видів добрив, обмеження рівня націнок торгово-посередницьких організацій, надання субсидій на придбання техніки.

Таблиця 1

Структура собівартості виробництва сільськогосподарської продукції у сільськогосподарських підприємствах, %*

№	Витрати	Всього	Рослинництво	Тваринництво
1.	Витрати на оплату праці та відрахування на соціальні заходи	13,3	12,7	14,6
2.	Матеріальні витрати, в тому числі на:	70,4	67,9	75,9
	– сільськогосподарську продукцію (насіння, корми і т.д.)	39,4	19,1	78,5
	– мінеральні добрива	17,1	26,0	
	– паливно-енергетичні ресурси	20,1	25,1	10,4
	– запчастини, будівельні матеріали	6,9	8,6	3,6
	– послуги надані сторонніми організаціями	16,5	21,2	7,5
3.	Амортизація	5,1	5,6	3,9
4.	Інші витрати	11,2	13,8	5,6

* За даними Державного комітету статистики України [6], [12].

В економічній літературі [3, с. 62] виділяють три методи визначення цін на сільськогосподарську продукцію залежно від показників, на основі яких вони формуються. Визначення цін залежно від показників собівартості (витратний підхід) здійснюється відповідно до витрат сільгоспвиробника на виробництво продукції з додаванням певного рівня прибутку, що планується підприємством з урахуванням податків та обов'язкових платежів. Такий підхід забезпечує відшкодування витрат та отримання прибутку виробника. У розрахунку ціни залежно від якості та взаємозамінності визначається співвідношення цін за замінними видами продукції рослинництва і тваринництва. Ціни на ці продукти встановлюються з метою зацікавити господарства виробляти повний набір сільськогосподарських культур, що є істотним важелем впливу на територіальну спеціалізацію різних регіонів. Для визначення ціни залежно від попиту і пропозиції (ціннісний підхід) необхідно, по-перше, вивчити попит на певний продукт;

по-друге, визначити можливий обсяг виробництва цього продукту та пропозицію його на споживчому ринку, що дасть змогу спрогнозувати їх з урахуванням споживання окремих видів продукції за окремими періодами; по-третє, розрахувати ціну на продукти з урахуванням якості, сортності, категорій та особливостей споживання продуктів в окремих регіонах у період масової їх реалізації. Це, в свою чергу, дозволить визначити цінову стратегію щодо певного виду продукту на майбутній період та встановити конкретні ціни з урахуванням всіх чинників, що на них впливають.

Формування механізму ціноутворення в агропромисловому комплексі повинно ґрунтуватися на визначенні такої ціни, яка б сприяла дотриманню еквівалентності обміну та забезпечувала сільськогосподарським виробникам рівень доходів, достатній для здійснення відтворення. В ринкових умовах регулятором виробництва виступає прибуток на весь авансований протягом певного періоду власний або позиковий капітал. Отже, найбільш адекватним у цьому випадку видається застосування розрахунку ціни за загальновідомою концепцією "ціни виробництва", що базується на застосуванні норми прибутку, на основі якої визначають економічно обґрунтовану масу прибутку. Ціна за цією концепцією матиме такий вигляд [11, с. 180]:

$$C = C_n + \left(H_c \frac{O_{вф} + O_{зас} K}{100} \right),$$

де C – ціна 1 т, грн;

C_n – нормативна по галузі собівартість 1 т продукції, грн;

H_c – середня норма прибутку в галузях, що обслуговують АПК, %;

$O_{вф}$ – середньорічна вартість авансованого капіталу в основних виробничих фондах сільськогосподарського призначення на 1 т продукції, грн;

$O_{зас}$ – оборотні кошти на рівні собівартості 1 т продукції (без амортизації), грн;

K – період обігу авансованих у поточні затрати оборотних коштів, років.

Для розрахунку оптових цін на сільськогосподарську сировину на етапі переробки сільськогосподарської продукції визначальним фактором є вартість цієї сировини в районі споживання. Система ціноутворення тут повинна мати регіональний характер та визначатися організаційною структурою інтеграції сільськогосподарських та переробних підприємств. Переробними підприємствами встановлюються ціни на продовольчі товари, які в основному розраховуються на основі витратного методу. Сільськогосподарські виробники орієнтуються на закупівельні ціни переробних підприємств, що не завжди відшкодовують виробничі витрати. Для подолання монополізму переробних підприємств, що підтримують невиправдано низькі закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію, необхідне формування конкурентного середовища шляхом створення власної бази переробки на принципах кооперації та інтеграції структур (агрофірм, союзів, асоціацій і т.д.). При визначенні відпускних цін орієнтуються на роздрібну ціну без торговельної надбавки. В умовах насиченості ринку продовольчими товарами відпускні ціни стають конкурентними і формуються під впливом попиту.

Роздрібна ціна на продовольчі товари формується на основі оптово-відпускної ціни та торговельної націнки.

У сфері зовнішньоекономічної діяльності ціноутворення ґрунтується на загальнодержавних принципах. Але існують деякі особливості, а саме необхідність аналізу світових цін (контрактних, біржових, преїскурантових, довідкових, питомих, індексів внутрішніх та зовнішніх цін) та врахування деяких специфічних чинників, які впливають на внутрішні ціни (підвищення продуктивності праці, життєвий цикл товару, ступінь монополізації ринку) [3, с. 115–124].

Існуючий нині в галузях агропромислового комплексу ціновий механізм не забезпечує ефективного ціноутворення, що, в свою чергу, негативно впливає на прибутковість аграрного виробництва та знижує мотивацію виробничої діяльності в сільському господарстві. В таких умовах сільгоспвиробники не спроможні відновлювати виробничий потенціал у достатніх обсягах для перспективного розвитку галузі.

Розрив історичних зв'язків, пов'язаний з руйнуванням адміністративно-командної системи та перехідним етапом до ринкової економіки, загострив ряд проблем ціноутворення в АПК, однією серед яких є проблема реалізації сільськогосподарської продукції. Розглянемо її на прикладі реалізації зернових культур. Як бачимо (табл. 2), в умовах вільного продажу зазнало значних змін співвідношення між каналами збуту сільгосппродукції.

У 1990 р. частка реалізації зернових переробним підприємствам (державі) становила 80,4 % загального обсягу. Протягом періоду до 2008 р. спостерігається значне скорочення останнього до 4,4 %

та зростання обсягу реалізації зернових за іншими напрямками до 86,2 %. Тобто підприємства отримали можливість самостійно вирішувати – що, скільки і кому продавати, а частка продажу зернових державі значно скоротилася.

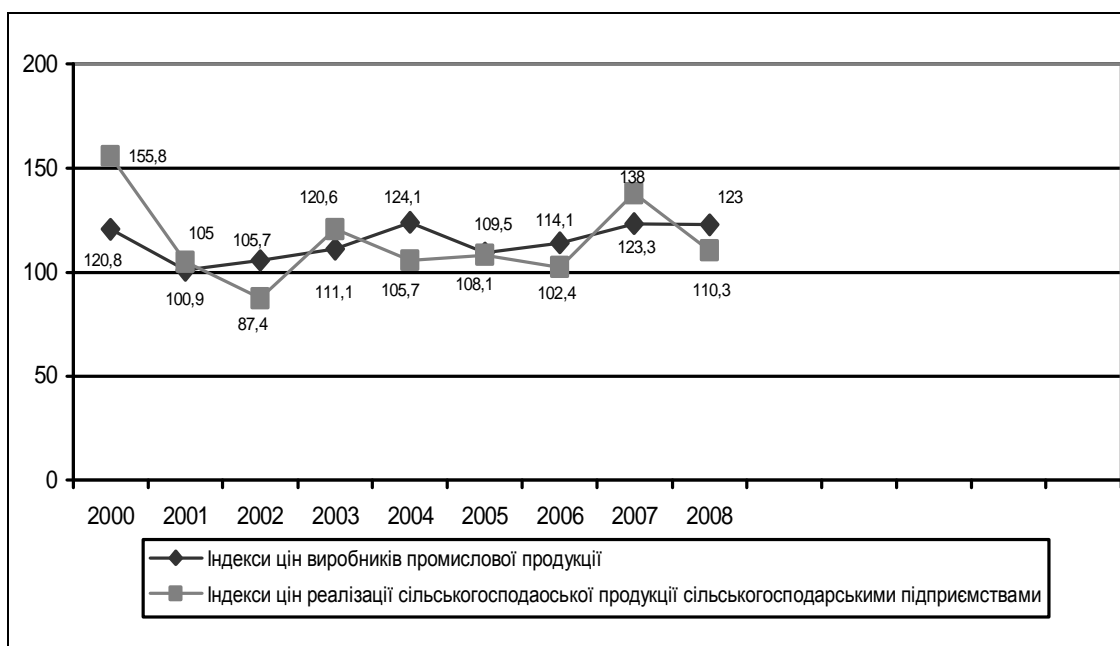
Таблиця 2

Динаміка реалізації зернових культур*

Роки	Обсяг реалізації, тис. т	Напрями реалізації, % до загального обсягу реалізації			
		Переробним підприємствам	На ринку	Населенню	Інші напрями
1990	18 499	80,4	3,2	13,2	3,2
1995	13 109	37,5	19,2	30,3	13,0
2000	10 726	4,0	34,8	20,6	40,6
2001	16 967	2,2	17,7	16,1	64,0
2002	18 979	2,4	16,1	11,4	70,1
2003	8999	3,9	13,6	10,1	72,4
2004	16 698	6,4	11,4	6,9	75,3
2005	19 458	5,2	10,0	4,7	80,1
2006	17 814	4,6	9,9	3,7	81,8
2007	13 965	5,1	8,7	2,7	83,5
2008	24 763	4,4	7,9	1,5	86,2

* За даними Державного комітету статистики України [6], [12].

Значне коливання індексів цін виробників сільськогосподарської продукції (рис. 2) свідчить про те, що ціноутворення на продукцію галузей АПК в нашій державі є досить незбалансованим. Неспроможність їх стабільного встановлення негативно впливає як на ефективність функціонування АПК, так і на економіку держави в цілому.

* За даними Державного комітету статистики України [6], [12].

Рис. 2. Зіставлення зміни величини індексів цін сільгоспвиробників та виробників промислової продукції*

Індекси цін виробників сільськогосподарської та промислової продукції, що зображені на рис. 2, відображають дисбаланс, існуючий між коливанням рівнів цін на сільськогосподарську та промислову продукцію у їх порівнянні, тобто сільське господарство у цьому випадку потерпає від незбалансованої цінової політики, яка здійснюється відносно нього. У цей же час у промисловості зберігається більш стабільна тенденція до поступового зростання рівня цін. Прибутки, які отримують виробники сільгосппродукції, за таких умов є досить непередбачувані, що ускладнює їх подальшу діяльність, поси-

лює невизначеність та невпевненість, заважає ефективно функціонувати та повноцінно взаємодіяти з іншими елементами ринкової економіки.

Відповідно до дії закону попиту та пропозиції надлишок продукції на ринку викликає її здешевлення, а нестача – подорожчання. Отже, зміна обсягів виробництва основних видів сільгосппродукції істотно впливає на коливання рівня цін реалізації сільськогосподарської продукції.

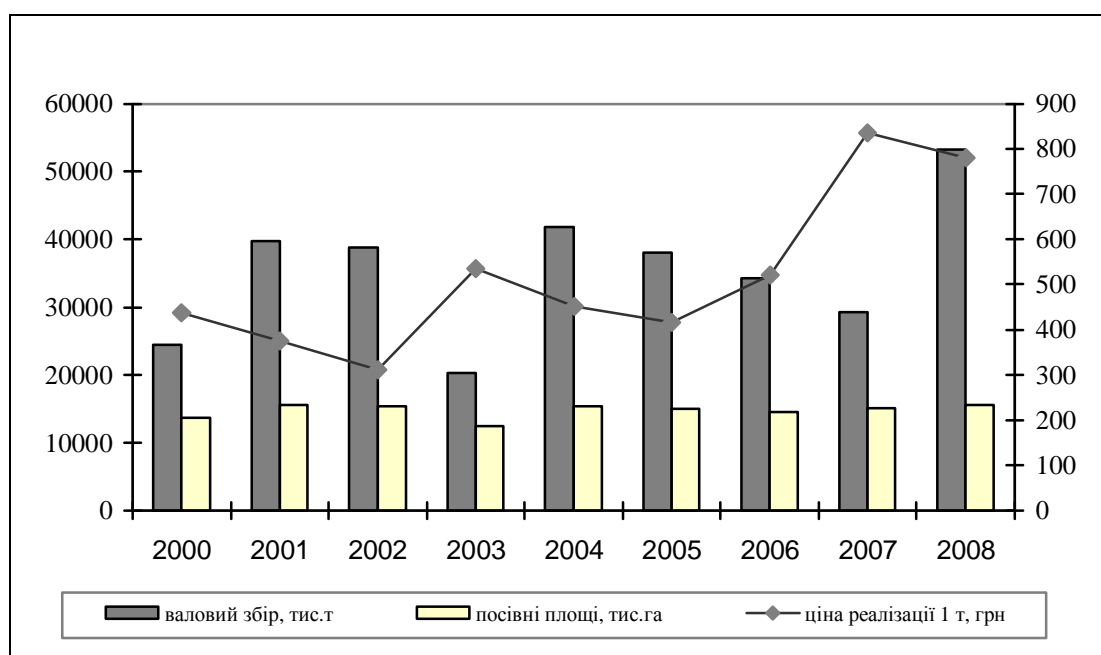
Таблиця 3

Динаміка окремих показників виробництва і реалізації зернових культур*

Роки	Ціна реалізації 1 т, грн	Посівні площі, тис. га	Валовий збір, тис. т	Урожайність, ц з 1 га площі збирання
2000	438,3	13 646	24 459	19,4
2001	374,5	15 586	39 706	27,1
2002	310,4	15 448	38 804	27,3
2003	535,4	12 495	20 234	18,2
2004	452,8	15 434	41 809	28,3
2005	415,9	15 005	38 016	26,0
2006	520,2	14 515	34 258	24,1
2007	835,3	15 115	29 295	21,8
2008	779,6	15 636	53 290	34,6

* За даними Державного комітету статистики України [6], [12].

Відобразимо на прикладі зернових культур взаємозв'язок між окремими чинниками їх виробництва та ціною реалізації (рис. 3). Збір зернових у 2000 р. (табл. 3) становив 24 459 тис. т, посівні площі – 13 646 тис. га, урожайність – 19,4 ц з 1 га площі збирання, ціна – 438,3 грн за 1 т. У 2001 р. спостерігається різке зростання посівних площ, урожайності та валового збору зернових. Це, у свою чергу, привело до збільшення пропозиції на ринку та здешевлення пропонованої продукції. У 2002 р., як і у 2001 р., зберігається тенденція зростання посівних площ, урожайності і валового збору та падіння ціни зернових культур. В 2003 р. відмічається стрімке зростання ціни зернових культур за рахунок скорочення посівних площ, зниження урожайності та валового збору. Збільшення посівних площ та урожайності зернових культур приводить до зростання обсягу валового збору, і навпаки. Аналогічний взаємозв'язок простежується і протягом подальшого періоду. Як бачимо, коливання рівня цін залежить від ситуації на ринку і державні заходи істотно на них не впливають.

* За даними Державного комітету статистики України [6], [12].

Рис. 3. Динаміка цін та валового збору зернових культур*

Висновки. Отже, в процесі дослідження ми дійшли висновку, що вирішення питання ціноутворення в АПК для нашої держави на нинішньому етапі є надзвичайно важливим. Система ціноутворення потребує перегляду принципів функціонування цінового механізму з врахуванням негативних чинників, що на нього впливають. Для ефективного ціноутворення підприємства АПК мають здійснювати ряд заходів, спрямованих на пошук шляхів зниження витрат (виробничої собівартості, управлінських та реалізаційних витрат), розширення ринків збуту і пошук сегментів ринку, де діють вищі ціни на товар, використання цінової стратегії, орієнтованої на споживача, а також створення власної бази переробки на принципах кооперації та інтеграції структур.

Ситуація, що склалася в АПК, також потребує активного державного втручання шляхом регулювання цін на сільськогосподарську, промислову та харчову продукцію. Розробка та впровадження дієвих державних програм підтримки сільгоспвиробника забезпечить стабілізацію рівня цін, ефективну діяльність сільгоспвиробників та стабільний розвиток економіки держави в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. – 2-ге вид., доп. і переробл. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. Латинін М. Удосконалення цінової політики держави на аграрному ринку // Вісник НАДУ. – 2006. – № 2. – С. 215 – 222.
3. Литвиненко Я.В. Сучасна політика ціноутворення: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2001. – 152 с.
4. Пасхвер Б. Цінова конкурентність аграрного сектора // Економіка України. – 2007. – № 1. – С. 78 – 87.
5. Сіваченко І.Ю. Міжнародний агробізнес: Навч. посіб. – К.: ЦУЛ, 2003. – 208 с.
6. Статистичний щорічник України за 2008 рік / За ред. О.Г. Осауленка. – К.: Державний комітет статистики України, 2007. – 567 с.
7. Хомин І. Ціноутворення в аграрному секторі: теоретичні уявлення та практична реалізація // Вісник ТНЕУ. – 2009. – № 2. – С. 129 – 135.
8. Хорунжий М.Й. Аграрна політика: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 1998. – 240 с.
9. Шпикуляк О.Г. Концептуальні основи ціноутворення в умовах аграрної економіки: теоретико-методологічний аспект // Економіка АПК. – 2007. – № 2. – С. 107 – 114.
10. Шпикуляк О.Г. Проблеми економічних відносин в механізмі ціноутворення аграрного ринку // Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С. 77 – 82.
11. Яценко В.М. Аналіз стану та стратегія ефективного розвитку агропромислового комплексу України: Монографія. – Черкаси: ЧДТУ, 2003. – 352 с.
12. <http://www.ukrstat.gov.ua>

УДК 657

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО КОМПЛЕКСНОГО АНАЛІЗУ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Пасенко В.В., к.е.н.

Черкаський державний технологічний університет

В статті розглянуті методологічні підходи до комплексного аналізу фінансових результатів господарської діяльності підприємств, принципи побудови показників економічної ефективності, окреслюється коло проблем, які чекають на своє вирішення.

Ключові слова: аналіз господарської діяльності, фінансові результати, ефективність, прибутковість.

In the article methodological approaches to the complex analysis of enterprises economical activity financial performance, the principles of economic activity indicators formation are considered and the range of problems, that need to be solved, are outlined.

Key words: economical activity analysis, financial performance, efficiency, profitability.

Постановка проблеми. Ринкові відносини вимагають обґрунтованого аналізу господарських ситуацій з метою визначення принципів дії ринкових механізмів. Криза економіки України потребує активної аналітичної роботи, оскільки аналіз господарської діяльності дає можливість виявити та кількісно виразити залежності між результатами діяльності підприємства та ресурсами, заробітком, формами власності. Господарський аналіз сприяє ощадливості, умілому витрачання всіх видів засобів, ліквідації безгосподарності, непродуктивних витрат і втрат. Тому на сьогодні є актуальними розробка